

Oponentský posudek práce T. Mičkové
David a Bat-šeba: Převyprávění choulostivého příběhu dětem
(oponent: Filip Horáček)

Kol. Mičková založila svou bakalářskou esej solidně. Vyzdvihnout je třeba už samotnou volbu tématu: ze všech možností, které se jí ke srovnání v dětských biblích nabízely, volila pro dětské zpracování velmi náročnou kapitolu, takže povaha sledovaných dětských výkladů vyvstává o to lépe. Téma je stanoveno (s. 11, 14) natolik nosně, že celá esej v podstatě nemá hluché místo.

Autorka navazuje na dění (inspirována konferencí), a téma navíc není příliš vytěžené, jak sama uvádí. Nachází zdatně své místo mezi těmi, kdo na podobné téma již psali (s. 22).

I rozsah tématu zvolila velmi soudně pro tento typ a akademický stupeň práce. Podala výklad své metody, které se v těle práce držela. (To ovšem mohla podat poněkud prostšími slovy, na teoretičnosti práce by to neubralo; to platí i pro autory citované na s. 11).

Autorka „umí psát“ – práce je sledovatelná a přestože pracuje s větším množstvím výchozích textů, které musí držet nezřídka najednou, nepostrádal jsem čtenářský komfort.

Také vzorek, s nímž pracovala (34 biblí), vzbouzí nejspíš adekvátní představu o poctivosti přístupu, který do své eseje investovala.

Cíl práce, tak jak byl vytčen na začátku, se podařilo solidně naplnit. Její stinná strana tak není ve vnějších věcných pochybeních, nýbrž skrývá se v jejích předpokladech. Autorce jde, jak napsala, o porozumění textům a chtěla vysledovat „do jakých podrobností se vyprávěči odváží zajít a také to, od čeho se sdělení podrobností pravděpodobně odvíjí“ (s. 14, 11). To zní velmi zajímavě, ale autorka toho chce dosáhnout výhradně prostřednictvím srovnání textu Bible (tj. ČEP) a dětských biblí. Na s. 14 se objeví úvaha, že rozkrývat koncepce, s nimiž tvůrci dětských biblí přistupují ke své práci, autorka nechce, neboť by to přesáhlo rámec bakalářské práce. Z vlastní zkušenosti s pasáží 2Sam 11-12 vím, že k seznámení s úsekem jsou potřeba maximálně dva dny ke konzultaci některého z komentářů. Tímto krátkým studiem by se odhalilo několik bodů, jež jsou pro autorčino konkrétní téma relevantní, mohla by posoudit práci adaptátorů – tedy naplnit svůj cíl – o něco hlouběji. Také její vlastní pochopení příběhu by pravděpodobně doznalo posunu. *V této rezignaci však podle mého tkví nejslabší prvek její eseje: chce srovnávat dětské bible s příběhem z Písma – rozumí však sama příběhu natolik, že by byla schopna posoudit, nakolik dobře proběhla adaptace biblické látky pro dětského čtenáře se zřením k původní intenci příběhu?* Podle mne srovnává adaptace spíše se svou představou o tom, co se v 2Sam 11 říká. Ou výtkou tedy je, že tato představa není plně upokojivá.

Z autorčiny práce vyplývá, že se opírá při čtení 2Sam 11 jen o svůj dojem nad textem ČEPu z pozice moderního čtenáře (nikoli očima starověku, jak o ně usiluje na jisté pracovní rovině biblistika). Její práce nemá být biblistická, ale nechat se informovat o váze slov a obrazů v dotyčné pasáži by pro její vlastní cíl bylo jen ku prospěchu. Dobře je její čtení 2S 11 vidět na s. 8, kde příběh sama reprodukuje, a tím vykládá. Oproti tomuto svému poctivě a přemýšlivě provedenému uchopení bude poměřovat adaptace. Reprodukce se nezastavuje u toho, že král David netáhne do pole, což je velmi významný fakt, který otevírá příběh ve smyslu, že David je ve stavu osobního úpadku. Autor naší pasáže Davida nyní představuje až jako opak oné až nadlidské bytosti, jíž byl dříve (viz zvláště 1S 16,18). Netažení do války je sice zmíněno (s. 51, 59), ale evidentně bez vědomí o závažnosti tohoto faktu pro biblického autora – předovýchodní králové, včetně assyrských velkokráľů, se osobně účastnili bitev (exemplárně pro naši souvislost např. 1Kr 22,29-40 s Achavem a Jóšáfátem či 1S 8,20), což byla jedna z klíčových královských rolí. Co z toho vyplývá pro téma adaptace v dětských biblích? S touto znalostí by autorka bývala mohla napsat něco ve smyslu: žádný z dětských komentářů nedoceňuje biblickou předlohu, která implicity podává Davida již ve v. 1 jako

člověka s velkou mocí, který však rezignoval na zodpovědnost. Její kontrast ze s. 19 mezi biblickým nehodnocením a adaptátorským hodnocením by nebyl natolik ostrý. Na to není třeba se utápět v nekonečné biblistické literatuře, ale věnovat několik chvil „suchým“ komentářům by se bylo vyplatilo.

Na s. 8 dále autorka podává, že David Bat-šebu (chápanou na s. 47 autorkou jako pasivní) zahlédne při omývání. Uniká jí, že Bat-šeba se snad nikoli jen shodou okolností za nepřítomnosti svého muže ukazuje Davidovi na střeše (odhadla kdy a kde se koupat, aby byla vidět) a celou situaci tak možná rozehrává právě ona. Na s. 45 tvrdí, že v Bibli se nemluví o tom, že byla Bat-šeba ochotna manžela opustit – to bych prohlašoval s daleko menší razancí.

Také Urijáš vidí autorka zcela černobíle. Místo aby se aspoň pokusil tušit, že David po něm něco chce, vede si svou a dělá všechno správně napomáhaje k vyostření situace. (Zde by také byla na místě zmínka o speciálních požadavcích válečného stavu, kvůli nimž Urijáš nemůže domů (srov. samého Davida, který to dodržoval v 1S 21,6).

Autorka se také nepozastavuje nad skutečností, že jakmile se ukázalo, že dítě zemřelo, David přestal s postěním a prosbami (12,15nn.). Tento jeho přístup by dětské bible také mohly nějak reflektovat anebo nereflektovat, a autorka tím pádem také.

Autorka hodnotí příběh jako příběh o hříchu, ale málo, myslím, vyzdvihuje intenci biblického autora. Tu vidím v nejednoznačnosti viníka. V dlouhém davidovském pásmu 1S 16 – 1Kr 2 je pochopitelně v hlavní roli David. Ale on není jediným strůjcem všeho, co se dělo, svou roli měl vedle Bat-šeby možná i Urijáš a každopádně služebníci, plnící Davidovy rozkazy bez kreativity, která mohla Urijáše zachránit.

Chybou je také vycházení z ČEPu jako „současné Bible“ (s. 9, 45). Zvláště s ohledem na to, že v Čechách vyšly v r. 2009 tři celé překlady Písma a v současnosti je v aktivním používání 9 různých biblických překladů. Proto nad „současnou Bibli“ zavírám obě oči. Myslím, že na úrovni bak. eseje je přijatelné, aby ten, kdo nepracuje s hebrejským nebo jiným původním textem, používal místo něj tuto škálu českých variant, neboť v jednotlivých překladech problémy obsažené v předloze budou v jisté míře patrné i v češtině.

Také např. výklad nám už poněkud cizí koncepce náboženské nečistoty, která se objevuje v souvislosti s Bat-šebinou menstruací, by mohl být plněji posouzen s ohledem na adaptaci do dětských biblí. Bat-šeba a „její nečistota“ jsou jistě tvrdým oříškem pro kteroukoli adaptaci, jak téma samo, tak komplikovanější biblický systém „nečistoty“ a „čistoty“. – nedivil bych se, kdyby se do toho ani jeden z adaptátorů nepouštěl.

Autorka také nedbá na posouzení adaptátorského naložení s faktem, že Urijáš je cizinec (možná i rasově, pokud by u výrazu *chittí* šlo o Chetitu). Těch „země zaslíbená“ praotcům není a mají být vyhnáni (srov. Gn 15,18-20). Dětské adaptace (i autorka) mohly zohlednit, že David se chová určitým způsobem k Urijášovi, který je v exponované situaci: má nějaké vyšší místo u dvora, a přitom je cizí (Izraelci a cizinci se neměli ženit/vdávat, a lze předpokládat, že Bat-šeba byla Izraelka, srv. Dt 7,1-3).

Autorka při hodnocení adaptací nebere dost důrazně v úvahu, nakolik adaptace zohledňuje kontext, v němž se tento slavný davidovský passus nachází. Biblický blok Sd – 2Kr lze totiž vidět jako specifický v tom, že jde o „Unheilsgeschichte“ – tzn. oproti „heilsgeschichtliche“ vzniku Izraele v bloku Gn až Joz jde v tomto druhém velkém redakčním bloku Písma o širokouhlou aitiologii současného zlého stavu věcí – je dán nevěrností Bohu, především prvnímu příkazu Desatera. Co to znamená pro posouzení adaptací v dětských biblích? Autorka mohla své hodnocení prohloubit např. zvážením toho, nakolik se daří dětem zprostředkovat obecné „celobiblické“ záměry, jichž je 2S 11n. klasickým příkladem (nemluví o tom, že tento úkol vyžaduje až geniálního teologa-pedagoga nadaného nadlidským citem pro dětský svět). Na druhou stranu autorka v tomto punktu velmi vhodně poznamenává, že biblické příběhy obvykle korespondují s legálními partiemi (s. 18). Škoda, že to nezavedla o

úvahový krok dál. (Navíc: srv. Dt 22,22, kde je za cizoložství trest smrti, který Bat-šeba nijak nedostala.)

Kontextuální citlivost mohla být uplatněna také v případě odporu knihy Samuelovy proti království jakožto instituci (střídá se v této knize o mnoha pramenech a víceru historických vrstev s jejím schvalováním). Protikrálovský manifest v 1S 8,11-17 říká, že král si bude brát izraelské ženy. Není jeho přivlastnění si Bat-šeby příkladem protikrálovské propagandy.

Autorka zbatečně klade do popředí své vysloveně subjektivní dojmy (výroky typu „líbí se mi“, s. 8, 27).

Další mé poznámky již nemají principiální charakter a jsou druhořadé.

K s. 9 pozn. 11: nadpisy v ČEPu nejsou „pozdějším dodatkem“ (to působí jako by byly např. až z pozdní antiky), ale až prací překladatelů. (Na s. 23 počítá autorka s !biblickým nadpisem“ – je zde na místě výzva ke kontrole, nakolik nadpisy v ČEPu ovlivňují naše pochopení. Na mne působí zásadně, a proto je nečtu.)

Práce vůbec nehodnotí, nakolik je relevantní přístup, v němž si zkoumající zjišťuje, které knihy jsou a které nejsou v dané knihovně půjčovány. Netvrdím, že je špatný, ale tvrdím, že tento experiment s lokální knihovnou (mně mimochodem sympatický) zasluhuje několik slov posouzení.

Autorka si odporuje v tom, že Bible Davidovo (a ostatních) selhání nijak nehodnotí. Jednou uvádí, že ne, jindy, že ano (srv. s. 18, 24, 39, 52). Hodnocení je v 2S 11 ve v. 27 („zlé v Hospodinových očích“, říká vypravěč).

Na s. 21 a 26 si odporuje datace Olbrachtova zpracování Bible.

Citaci na s. 7 pozn. 7 nelze považovat za úplnou. V bibliografii cituje české překlady s vročením, ale chybí údaj o původním vydání (stačí rok).

Chybí i zhodnocení Urijášova signifikantního (?) výskytu v 2S 23,39 právě na konci seznamu bohatýrů.

„Raba Ammónců“ je dnešní Ammán v Jordánsku – z hlediska adaptace by se dalo posoudit, zda je na místě odkazovat dětské recipienty na skutečnost, že tato místa, kde se příběh odehrává opravdu existují, že nejsou jen „pohádková“.

Na s. 27 autorka beze všeho tvrdí, že Bible je slovo Boží zjevené lidem. Toto tvrzení zde nebudeme posuzovat, ale udělá dobře, když ho lépe ohledá – co s variantami v rukopisech? Je pravější starší Septuaginta, nebo mladší židovský hebrejský „Masoretský text“ záměrně se přičítá křesťanskému kánonu, nebo jiný textový typ? Z kterých podkladů a s jakými překladatelskými principy překládat Bibli? Autorčino tvrzení nepovažuji za seriózní bez aspoň náznaku vědomí o tom, co vše spoluurčuje Bibli jakožto Boží slovo (jistě o tom ví, ale napsala to do vlastně oficiálního textu).

V závěru hodnotí negativně ty adaptace, které si počínají příliš kreativně (s. 59). Je třeba připustit, že to je riziko, ale na druhou stranu takový postup je obvyklý už ve starověkých překladech. Např. samo hebrejské masoretské provedení Bible je také výsledkem spíš „zhubeňovací“ tendence oproti jiným hebrejským textovým typům; aramejské (zvláště Jónatan) si počínají v přídavcích velmi volně a svobodně, někdy přidávají, jindy ne (pro příběh v 2S 11 je možná signifikantní, že aramejský překlad se drží své hebrejské předlohy opravdu přísně). Adaptace pro děti má text učinit přitažlivějším pro malé čtenáře/posluchače, a proto není od věci k němu něco připojit, zvláště je-li to inspirováno jiným místem davidovského cyklu vyprávění (např. detail, že David skládá písně, se výborně hodí). Místo biblických příběhů je spíš než v psané podobě v ústech tradentů – a těmi jistě jsou zejména rodiče-adaptátoři.

(„Hospodinův dům“ v 2S 12,20 ještě neměl stát za Davidovy vlády, má ho postavit až další král, v Bibli jde nejspíš o chronologický omyl ze strany autora – ale některá převyprávění s „domem Hospodinovým“ počítají, s. 50.)

Celkově považuji práci za velmi zdařilou, poctivou a je na ní patrné, že autorka ji psala se živým zájmem. Odvedla platnou práci, jakých bych si u nás na naší fakultě přál ještě víc. Kvůli své první a v zásadě jediné opravdové výtce však navrhuji hodnocení v rozsahu „2“.

Filip Horáček
10. 6. 2010, Praha